

# PRESENCIA

Núm. 2117. ■ Del 21 al 27 de setembre del 2012. ■ Any XLVII.

[www.presencia.cat](http://www.presencia.cat)

## Història d'una tragèdia

El Vallès recorda els aiguats del 1962

### sortim

Tot el que cal saber sobre l'oli de l'Empordà a la darrera fira de la temporada, a Ventalló

VOL VIURE EN  
**#CATALUNYALLIBERTAT**

Espanya continua utilitzant el mateix argumentari contra Catalunya que fa gairebé un segle



**DOSSIER**



# Aiguat de malson





JORDI ALEMANY

**A** la memòria dels vallesans d'una certa edat perviuen encara com si fos avui les imatges del malson que els va tocar viure la nit del 25 de setembre del 1962. Uns aiguats imprevistos, amb precipitacions superiors als 200 litres per metre quadrat en poc més de dues hores, van convertir els rius i les rieres en una trampa mortal que va arrebassar la vida de centenars de persones, va destruir cases i barris sencers de poblacions com

## La tempesta de la nit del 25 de setembre del 1962 és la pitjor tragèdia viscuda al Vallès, quan unes riuades van causar centenars de morts

ara Terrassa, Rubí, Sabadell, Montcada i Reixac, Ripollet, Sant Quirze del Vallès, Castellar o Barberà del Vallès, entre altres.

La tragèdia va posar de manifest les desigualtats socials i el nul control urbanístic en plena etapa del desenvolupisme franquista que va permetre l'especulació dels propietaris dels terrenys al costat de les lleres de rieres i rius. La creixent immigració vinguda del sud d'Espanya, i que omplia les fàbriques de la potent indústria tèxtil de la comarca,

comprava els terrenys per aixecar-hi els seus propis habitatges els caps de setmana. L'aiguat torrencial va desbordar el Ripoll i el Riu Sec, a l'àrea de Sabadell, i les rieres del Palau i les Arenes de Terrassa, que recollien l'aigua de les diverses torrenteres i rierols del cim de la Mola, i es va endur tot el que va trobar pel camí: vegetació, ponts, habitatges, fàbriques, vehicles i persones. El nombre de víctimes total, algunes desaparegudes, encara ara és una incògnita.





Les dades oficials del juny del 1963 de la Junta de Distribución de Fondos situen el nombre de morts i desapareguts al Vallès en 692, però a banda dels silencis informatius del règim franquista i d'informes municipals contradictoris que el periodista Jaume Valls posa de manifest en el llibre *La riuada de 1962, la catàstrofe que sacsejà la Terrassa invertebrada del Franquisme*, s'ha de tenir en compte que molts dels nous immigrants ni tan sols estaven empadronats i que aquella fatídica nit de dimarts dormien a les cases dels barris que la riuada va arrasar. Alguns cadàvers es van recuperar, dies després, al riu Llobregat i, fins i tot al delta o a Sant

## El nombre de morts pels aiguats pot superar les 700 persones

## Barris sencers van ser arrasats a Rubí, Terrassa i Montcada

Carles de la Ràpita. El municipi amb més víctimes va ser Terrassa, amb 327, seguit de Rubí, amb 260; Sabadell, 47; Montcada i Reixac, 30; Sant Quirze, 15; i Ripollet, 13. També a Molins de Rei (Baix Llobregat) es van comptabilitzar 36 víctimes aquella nit, i la riuada també va afectar el Vallès Oriental i el Barcelonès, quan es van desbordar els rius Llobregat i Besòs, i el Maresme.

### Còctel climatològic

El 1962 va ser una any dur climatològicament parlant, ja que entre el 4 i el 7 de novembre encara va ploure més que el 25 de setembre, tot i que no en un espai tan curt de temps ni amb tanta in-

tensitat, i la riuada es va repetir i va causar molts menys danys. La raó és que les lleres de les rieres ja estaven netes i que ja no hi havia obstacles perquè l'aiguat anterior ja se'ls havia endut. L'any es va tancar el dia de Nadal, amb una gran nevada, amb gruixos de fins a un metre i mig.

El geògraf i climatòleg Lluís Miquel Pérez assegura que aquestes situacions s'han repetit i es repetiran al país i explica els fets del 25 de setembre pel qual anomena un «còctel d'elements»: l'entrada d'aire calent del sud-est, que va ascendir en topar amb la muntanya de Sant Llorenç, el xoc amb la confluència de dues masses d'aire més, i el





**Inundació de la fàbrica Grau de Sabadell. Un esvoranc, el rescat de víctimes i una ambulància a la Rambla de Terrassa. A l'esquerra el tren aturat a Les Fonts i vies penjant a Montcada / C. PÉREZ DE ROZAS (AHS)/ CARLES DURAN I FOTOS ALTIMIRA /FUNDACIÓ CULTURAL MONTCADA I FONTS MATLLO-AGUILAR**

ment dura en barris que resseguien les rieres de les Arenes i la del Palau, com és el cas del d'Ègara i Ca n'Anglada, després que la força de l'aigua destruís el pont de la carretera de Castellar o els ponts de la Renfe, que creuen el municipi d'est a oest, i que abans havien quedat taponats pel material que arrossegava. També hi va haver altres víctimes i afectacions en diversos torrents a la ciutat i en barris, com Sant Llorenç, la Maurina i Sant Pere, però una de les situacions més crítiques es va viure a la Rambla, l'arteria principal de la ciutat, ja que la riera del Palau hi passava per sota i no es va poder empassar tota l'aigua, sobretot després que cedís el pont del tren que feia de barrera de contenció, i destrossés part de la fàbrica Aymerich, Amat i Jover (ara seu del Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya). L'aigua va arrossegar persones que infructuosament s'intentaven aferrar a arbres i fanals, cotxes i autobusos, i convertien la cantonada del portal de Sant Roc en un gran remolí.

L'escena, amb trencadissa de ponts, es va repetir encara amb més virulència al barri de Les Fonts, ja en direcció a Rubí, on s'ajunten els cabals de les dues rieres. I en arribar a Rubí, la gran quantitat d'aigua i tot el que arrossegava, afegit a la intensa pluja de prop de 200 litres per metre quadrat, van taponar el pont del carrer Cadmo fins que va cedir, i la tromba va emportar-se cap a vuitanta cases de la zona de l'Escardívol i diverses fàbriques.

A l'àrea de Sabadell, la capçalera del Ripoll també es va desbordar, així com la del riu Sec, però va tenir menys impacte mortal (33 víctimes), tot i que també es va produir molta destrucció, sobretot al barris de Ca n'Oriac, Can Puiggener o Torre-romeu.

fet que havia fet molta calor amb dies de temperatures altes pels quatre mesos sense pluja que estava preparada per ascendir i condensar l'aire. Això va alimentar la tempesta que, a més, es desplaçava molt a poc a poc perquè s'anava regenerant. Pérez assegura que l'episodi de virulència, el conegut com a tempesta en si, va durar tres hores i que es van recollir fins a 250 litres en alguns indrets de la comarca i sis litres per minut a Sabadell, que considera «una barbaritat». Però el climatòleg hi afegeix que aquests fenòmens s'han anat reproduint i que són característics del país, concentrats sobretot al Montseny, els Cingles de Bertí, Sant

Llorenç o Montserrat. Precisament posa d'exemple la del 10 d'octubre del 1994 a Sant Miquel del Fai, i el 2000, a Montserrat, quan va caure el pont de l'autovia. El 1971 al Vallès es van repetir episodis de tempesta amb més riuades, menys tràgiques perquè s'havien fet obres de canalització de les rieres.

La manca de planificació urbanística és clau per explicar el gran nombre de víctimes en poblacions com Terrassa i Rubí, on a causa de la falta d'habitatge per a la classe obrera immigrada es va permetre la construcció de barris nous sense serveis ni ordre, a tocar de les rieres. En el cas de Terrassa, la riuada va ser especial-

## Els actes i fets recollits en un bloc

Els museus dels principals municipis afectats per les riuades han engegat, coincidint amb el 50 aniversari del succés, un munt d'actes de record i commemoració. Totes les activitats com ara exposicions, memorials, xerrades, col·loquis i presentacions de llibres, entre d'altres, estan recollits en un bloc a internet anomenat La Nit Tràgica (<http://lanitragica.wordpress.com>). El lloc web també mostra enllaços d'interès, un recull de premsa, material audiovisual i fotografies.



## El franquisme havia permès la construcció de cases al costat de rius i rieres

L'aigua va fer mal, sobretot, a la indústria tèxtil i la pujada del riu Sec es va endur 15 persones al barri obrer de Los Rosales, de la població veïna de Sant Quirze. L'historiador sabadellenc Eduard Masjuan, destaca el nombre de damnificats (250) que perden l'habitatge, la gran majoria dels quals són immigrants, una quantitat que puja a 700 amb els aiguats del novembre. Per Masjuan, no només és una catàstrofe natural sinó que «posa de manifest una situació de misèria d'ençà de la primera immigració, perquè no se'ls va allotjar amb dignitat». I hi afegeix que la població creixia per abastir la mà d'obra de gent de

## Els industrials són els que van rebre la major part de les ajudes

fora per les fàbriques però «les infraestructures de la ciutat només podien atendre el 40% dels habitants». Anomena aquest fenomen com «l'exposició del desordre», ja que ningú no es feia càrrec de la construcció d'habitatge d'uns jornalers que malvivien on podien –en coves, barraques, més d'una família en estances de 20 m<sup>2</sup> i cases d'autoconstrucció– «i que eren els més mal pagats d'arreu». I posa d'exemple la dada que el 1962 hi havia un dèficit de 5.000 habitatges al municipi. A més, recorda que aquestes víctimes no van tenir les mateixes ajudes i se'ls va indemnitzar per sota de les seves pèrdues reals, a diferència dels industrials.

A Barberà i Cerdanyola van desaparèixer moltes masies i indústries, i l'aigua es va endur 13 vides a Ripollet. Va ser a Montcada i Reixac, on va tornar a fer més mal, enduent-se una passera que connectava el nucli amb el barri del Mas Rampinyo. També es va inundar el barri actual de la Carrerada i va fer cedir el pont de la línia de Renfe que anava cap a França, provocant la major part de les 30 víctimes mortals que vivien al barri de Sant Pere Reixac. L'estructura de ferro, en desplaçar-se, va desviar el curs de l'aigua i va evitar que entrés al nucli del poble.

Després de més de dues hores d'angoixa, la tempesta va co-





**La filatura Cal Mosques de Rubí, destrossada. Els prínceps d'Espanya amb ferit, i cotxes amuntegats al carrer Vinyals, a Terrassa / FAMÍLIA BOLADERAS I FOTOS FRANCINO**

afectades del Vallès Occidental el 2 d'octubre, després que ja ho haguessin fet una sèrie de ministres que es van reunir amb les juntes de les patronals tèxtils de Sabadell i Terrassa, que els exposaven les xifres estimades de les pèrdues industrials en cap a 1.000 milions de les antigues pessetes. També abans, el 30 de setembre, ho va fer el que llavors eren prínceps d'Espanya, Joan Carles de Borbó i Sofia de Grècia. Les ajudes a les empreses es van canalitzar amb un crèdit del Banc d'Espanya per un valor total de 1.500 milions de les antigues pessetes, que també van cobrar de les assegurances privades i van rebre indemnitzacions a càrrec del Consocio de Riesgos Catastróficos, a més de tenir avantatges fiscals. Els particulars afectats, en canvi, es van haver de repartir els 163 milions de pessetes recollits amb donatius i canalitzats pel règim.

Per la catàstrofe també es van activar alguns projectes de construcció d'habitatges a la comarca a través de l'Obra Sindical del Hogar com és el cas dels 500, del que és el barri de 25 de Setembre de Rubí, i en va accelerar la construcció d'altres com és el cas dels 800 pisos al barri de Sant Llorenç de Terrassa i al barri d'Espronceda, de Sabadell. A Terrassa no hi va ser fins al 1975 que es van acabar els 1.700 habitatges de les torres del pla del Bon Aire i Can Jofresa

De mica en mica els municipis van recobrar la normalitat i el desastre va esperar la necessitat de canalitzar rius i rieres com es va fer amb el Ripoll, el Llobregat i el Besòs i les rieres de les Arenes i de Rubí, i modificar el recorregut de la riera del Palau de Terrassa amb un transvasament cap al torrent de la Maurina, per evitar que es tornés a inundar la rambla d'Ègara.

mençar a amainar a la comarca i va deixar a la vista la magnitud de les destrosses. Els testimonis que van viure l'episodi, com la rubinenca Juanita Méndez, destaquen la tasca del periodista locutor de Ràdio Barcelona, Joaquim Soler Serrano, l'endemà de la riuada, per mobilitzar la població barcelonina perquè fes arribar roba i menjar als afectats, enviant taxis per buscar familiars, donant veu als afectats i fent crides a la solidaritat durant 5 dies de ininterrompudament.

El panorama desolador als municipis va servir per visualitzar les condicions infrahumanes en què vivia la població immigrada, fins llavors «amagada»

dels autòctons. Però va ser el punt d'inflexió per canviar les dinàmiques que van fer cohesionar molts municipis. La mobilització solidària de la ciutadania va ser determinant en vista del caos generat per un esdeveniment que va desbordar l'administració franquista, que aleshores no tenia cap pla d'emergència. Alguns casos de crítiques a l'organització i de corrupció en les ajudes, a més de la utilització propagandística que el règim en va fer, les recull l'últim número d'enguany de la revista *Vallesos* en el seu dossier dedicat a les riuades del 1962.

El fet és que el general Franco va desembarcar a les poblacions

## Riuada sense morts a Girona

El 12 d'octubre del 1962 les inundacions van afectar Girona. La pluja no parava, i progressivament creixia el cabal dels rius que creuen la ciutat –Ter, Onyar, Güell, Galligants–. Això va donar temps, abans no es desbordessin del tot, de traslladar les famílies provinents de la immigració andalusa que vivien en barraques a la llera esquerra del Ter, a l'altura del pont de la Barca. Es van evitar morts, i a la ciutat i altres llocs de la demarcació els danys materials van ser enormes.  
ORIOL MAS

## «L'aigua arrossegava arbres, cotxes, autobusos i persones que cridaven»

J.R. / S.P. / E.G. / J.A.

**D**iffícilment trobarem persones a les poblacions afectades per la riuada del 25 de setembre del 1962 al Vallès que no sàpiguen què estaven fent, a quina hora i com van viure els intensos aiguats i els dies posteriors. La tragèdia va tenir un gran impacte en la vida dels veïns i una bona mostra en són els vuit testimonis recollits en aquestes planes.

### Joan Vilanova

Terrassenc

«Va ser una nit tràgica», resumeix Vilanova, un terrassenc de 75 anys que va viure en primera persona els efectes de la riuada del 1962 al centre. «Tornava amb la meva Mobylette de la feina. Eren entre les vuit i les nou del vespre», comença el seu relat. Vilanova treballava en una fàbrica tèxtil i vivia amb la dona al carrer «Pasaje 25C, el que ara és el Moisés». Plovia. Va deixar la moto en un garatge i mogut per la curiositat va caminar cap a la Rambla, mullant-se de cap a peus. «L'aigua baixava en canal», assegura. «Els cotxes anaven rodolant sense control. Fins i tot vaig veure passar un autobús. Tot era molt tètric, sense llum i amb el soroll constant dels clàxons dels vehicles que havien patit curtcircuits», hi afegeix. Diu que no oblidarà mai algunes escenes, com ara la de la gent enfilada a les finestres intentant arribar als



**Joan Vilanova**  
«No oblidaré la imatge dels taxis surant com barques»



**Juanita Méndez**  
«A vegades encara em pregunto si pot tornar a passar»



**Artur Travessa**  
«No em vaig canviar de roba en cinc dies perquè estava sol»

balcons per evitar l'aigua, ni la dels taxis surant «com barques» per la Rambla. Tampoc no vol desfer-se del record de la solidaritat de la gent, de les gruixudes cordes que van tirar al final de la Rambla per facilitar el pas de la gent, ni dels crits de les persones que buscaven els seus familiars.

Al matí següent, ja a casa, va veure que era impossible anar a treballar: «Els cotxes i arbres tallaven els carrers.» No es va quedar a casa. Amb la seva Mobylette, es va convertir en el missatger del club de radioaficionats. «Gent de tot Espanya buscava els seus familiars a través dels radioaficionats. No hi havia cap altra manera. Anava a les adreces que em deien per veure si hi trobava algú», explica. Diu amb tristesa: «No sempre era així.» La seva inquietud per ajudar també el va portar a agafar un pic i una pala i anar a desenrunar cases. «Vaig tornar amb els radioaficionats quan vaig topar amb una víctima en una casa; molt trist», continua. Diu per acabar: «També va ploure, i molt, al novembre, amb una altra riuada sense conseqüències. A més, aquell hivern va nevar molt, fins arribar al metre i mig. Mai no havia passat tot això, a Terrassa.»

### Juanita Méndez

Veïna de l'Escardívol de Rubí

Reconeix que no és la primera vegada que fa testimoniatge d'aquella nit de malson, que era el més semblant «a la fi del món i que va suposar la desaparició de tot el barri de l'Escardívol», fet de cases d'obriers immigrants d'autoconstrucció. Juanita té clar que va morir «molta més gent que les 700 que diuen, perquè molts no estaven empadronats, sobretot dones i nens». Explica que a ella i al seu germà els va despertar la seva mare —la seva altra germana estava aprenent a cosir i la modista no la va deixar marxar per la pluja— i amb la resta de veïns de la casa del carrer Terrassa van trencar el sostre per pujar a la teulada en veure que l'aigua pujava

«entre cinc i set metres». Des d'allà veïen com la riuada «escapçava arbres i cases» i finalment van poder sortir, però portaven un avi que estava ferit, i en obrir la porta, «l'aigua se'l va endur». El panorama que va veure després va ser desolador i encara té el record d'una amiga de 18 anys, Marta Vivancos, que havia decidit anar al cine i que ja no van trobar, com la resta de la seva família; o de l'avi d'uns veïns que va venir per assistir a la comunió d'un nét i van acabar trobant el seu cos a Sant Carles de la Ràpita. La Juanita encara es commou amb la vivència, «com si hagués passat ahir», i amb les imatges del cossos al cementiri. No dubta a admetre que «m'esgarrifa quan sento ploure fort, amb el trons i els llamps, i a vegades encara em pregunto si pot tornar a passar».

### Artur Travessa

Veí de les Fonts

El testimoni d'Artur Travessa és el relat de la tragèdia a les Fonts, a Terrassa. Complementa la seva bona memòria amb fotografies, articles de premsa i els comentaris de la seva dona, Maria Rosa Grau, que s'uneix a la conversa. Resumeix la intensitat amb què va viure els fets amb una frase: «No em vaig canviar de roba durant cinc dies perquè estava sol.»

Fa cinquanta anys, Travessa era el delegat permanent de l'Associació de Propietaris i Veïns de les Fonts i era l'alcalde suplent del barri. Recorda que aquella setmana va ploure cada dia i que, finalment, la llum va marxar a les cinc de la tarda. A les vuit, va decidir baixar a avisar els veïns de les cases que hi havia al costat de la riera perquè ja suposava que «alguna cosa estava a punt de passar». L'aigua ja baixava amb força des de la muntanya, «des de can Ribas», cap a la riera passant per la Rambla i, a més, a la zona de les Fonts s'unien la riera de les Arenes i la de Palau, que anaven molt carregades.

A poc a poc, la casa de Traves-



sa, que es trobava a uns dos-cents metres de la riera però elevada, es va anar omplint de veïns que, com explica la dona, «en molts casos anaven amb pijama», perquè Travessa els havia anat alertant i despertant. Al voltant de les deu vespre, el torrent d'aigua li va impedir baixar a buscar més veïns. Enganxat a un pal elèctric va sentir un soroll, «com un huracà». Llavors, com explica, el barri del «Pueblo Nuevo» –les cases il·legals construïdes per treballadors de les fàbriques provinents de diversos punts de l'Estat– ja no existia. Poc abans, el pont de la carretera de Terrassa a Rubí, coneguda com la carretera de Gràcia a Manresa, es va taponar i el riu es va desviar pel costat inundant les cases. El gran soroll que havia sentit Travessa era el pont, que no va poder aguantar més la pressió. Els va tocar el torn, llavors, a les cases de la riera de les Fonts. La presència d'un dipòsit d'aigua va fer de dic i en va salvar algunes.

La parella recorda com a la nit la casa estava plena de gent. Era el moment de tornar a actuar demanant als propietaris del Merendero Casa Grau que acollissin part dels damnificats. Va passar tota la nit buscant supervivents. Recorda la imatge d'una dona ferida carregada amb els seus fills caminant per la carretera. «Vivia al "Barrio Nuevo" i la vaig enviar cap a casa», hi afegeix. Tanca la nit amb la frase: «A les sis de la matinada vam descobrir la magnitud de la tragèdia.»

L'atenció a les famílies que ho van perdre tot es va convertir en una de les prioritats, i tot i les reticències del capellà, l'església es va convertir en un refugi.

### Jesús Martínez Soto

Veí de Montcada i Reixac

L'aiguat intens va deixar la família del montcadenc Jesús Martínez Soto sense pràcticament res. Es va endur els carruatges, els cavalls i el colomar que tenien al número 14 del carrer de les Escolles, l'últim carrer entre la via del

tren i els Salesians, aleshores coneguts com «Los Hermanos». Recorda que van salvar la casa i que el seu pare els va fer aixecar a ell i als seus dos germans del llit per portar tota la família a dalt de la teulada. No teníem llum, però amb els llamps vam poder veure com l'aigua rebentava el pont de ferro del tren de la línia de França, una passera, i s'enduïa les cases», a més de testimoniar com tota una família de nou veïns s'intentava salvar «enganxats a un pal de la llum». Ja amb els primers raigs del sol va poder comprovar el panorama dantesco que l'aiguat havia provocat: «el carrer Gran, l'actual barri de Carretera i el carrer Lleida s'havien convertit en un solar». A la memòria hi perduren les mostres de solidaritat de la població i la «lentitud amb què es va reconstruir tot per la falta de mitjans». En el seu cas, van optar per canviar de barri i deixar la casa arran de riu per anar a viure al carrer Terrassa, a 200 metres sobre el nivell del mar i a tocar de la cimentera. Per Nadal d'aquell any, i ja a la nova llar, van patir les conseqüències de la intensa nevada. «Va ser un any amb una climatologia boja», sentència.

### Pablo Gómez

Terrassenc del barri de les Arenes De la història de Pablo Gómez se'n desprèn lluita, solidaritat i molt de treball. Veí del barri de les Arenes, molt vinculat al moviment veïnal i social, Pablo Gómez encara viu al costat de la riera, ara canalitzada, i recorda com la nit del 25 de setembre va respirar quan va veure una llumeta a casa seva: «Si hi era la casa, també hi era la família», va pensar. Aquella tarda, Gómez es trobava a la feina. Era forner. «Va venir un company i em va dir: "marxa cap a casa que no sé què ha passat, una desgràcia"». Caminant a les fosques, fins que un forner amic li va donar unes espelmes a ca n'Anglada, va anar reunint pel camí alguns veïns i va arribar al barri. «L'aigua va entrar fins a



**Jesús Martínez Soto**

«El 1962 va ser un any amb una climatologia boja»



**Pablo Gómez**

«Quan plou molt encara dormo amb un ull obert»



**Palmira Tobal**

«Va desaparèixer el pont de la Renfe i la via penjava»

l'edifici de l'escola Joan XXIII, però les cases es van salvar perquè hi havia una gran roca que va tornar a desviar les aigües», comenta. La part més afectada va ser la d'Ègara, a l'altra banda del riu. Tothom es va posar a ajudar. Els veïns de les Arenes, ajudats d'una corda, van travessar la riera i van començar a buscar supervivents entre les runes. «Va morir molta gent, a Ègara. L'aigua baixava amb tanta força que es va emportar les cases, moltes construïdes pels mateixos treballadors, molt a prop de la riera, i fins i tot les vies del tren.» Al dia següent, els veïns de les Arenes continuaven mobilitzats i pensant què passaria si el riu tornava a créixer amb virulència. A cap de tres dies, començaven a construir un mur de contenció de 150 metres de llarg amb pedres del riu i ciment que, com apunta Gómez, «al final va pagar l'Ajuntament». La fortalesa veïnal demostrada tots aquells dies també va ser la llavor del Centre Social Les Arenes, un espai creat l'any 1964 que reunia tots els veïns de la zona. «Era un barri creat a partir de la dècada dels quaranta sense voreres, clavegueram ni llum. Vam pensar que ens havíem d'unir per demanar millores», argumenta Gómez. Diu que, encara ara, quan plou molt, dorm amb un ull obert i l'altre tancat perquè no se'n refia, tot i que la situació ha millorat molt. Tot i això té una demanda: «La riera és plena d'arbres i matolls que haurien de treure o tallar per evitar desgràcies.»

### Palmira Tobal

Vivia al barri de Torresana de Terrassa

La Palmira Tobal tenia 12 anys i vivia a pagès, en una masia que ja no existeix al barri de Torresana. Aquest dia, cap al tard, sortia de la botiga de roba, on feia d'aprenenta. La botiga era darrere l'Escola Industrial i havia d'anar fins a la masia travessant la riera de les Arenes. Recorda que plovia molt i que havia plogut molt du-



rant tot el dia, però no per a la desgràcia que va passar. La Palmira va arribar a la riera a l'altura de l'actual camp del sant Cristóbal, «llavors un bosc». Creuaven gairebé sempre per una zona on la gent havia fet un caminet. Alguna vegada passaven per sobre el pont de la Renfe, «però al costat de la via hi havia unes planxes de ferro molt petites i era complicat». Anava acompanyada d'una veïna que vivia en un mas del costat, Mas Cornet, que ara tampoc no existeix. La veïna li va menar pressa però la Palmira volia esperar dues de les seves germanes petites. Era fosc i continuava plovent, però la riera encara es podia travessar. Les germanes van arribar i van creuar, corrent, la riera. Just quan havien passat, «es va sentir un soroll molt fort, no sé pas de què, però era ensordidor». Van seguir corrent i es van girar des d'un monticle que hi havia on ara se situa l'Eroski just quan un llamp va il·luminar-ho tot. «El pont de la via de la Renfe havia desaparegut, només quedava la via penjant; la riera baixava pertot arreu, només es veïen arbres i pedres», relata. «Vam córrer cap a casa, però no hi vam poder arribar», hi afegeix. La veïna les va acollir a la seva masia.

Els dies següents van ser durs però ella, amb 12 anys, no era pas conscient de què havia passat. La dona que les havia acollit els va dir el dia següent de la riuada que s'havien salvat «per un pèl». No van ser les úniques. La guarda-barreres va poder fer senyals i aturar un tren ple de gent que anava de Barcelona a manresa abans que arribés al pont que ja no existia.

«Els danys a Sant Llorenç o Montserrat van ser molt menors, mentre que al voltant de la riera, on la gent es feia les cases els dissabtes quan plegava de les fàbriques, l'aigua ho va arrasar tot», explica. «Jo, ni regalada, no aniria a viure en aquelles zones... ni ara, tot i que la riera estigui canalitzada», sentència.



**Angelina Grabolosa**  
«La visió al voltant de la casa era un mar obert»



**Antonia Martínez**  
«Aquella nit vaig conèixer el que ara és el meu marit»

## Angelina Grabolosa

Veïna de Montcada i Reixac

L'Angelina tenia 22 anys la nit de la riuada que va enfonsar mig poble, i recorda com la mare la va despertar a ella i a la seva germana Maria Antònia. «Ens va dir: "no us espanteu però el riu s'ha desbordat i està entrant aigua a casa", i ens ho va dir amb veu molt calmada però ja vam veure que les coses no anaven bé», explica. A la casa familiar, on també hi havia la fàbrica d'adob i el negoci de fabricació de guants, hi dormien en aquell moment els avis paternals, l'àvia materna, els pares i tres de les quatre germanes. L'aigua que els cobria les cames quan es van despertar era bruta i tèbia, i els arribava fins a la cintura quan pujaven l'avi i les dues àvies des de la planta baixa fins al pis de dalt. Va arribar a pujar fins a més dels 1,70 metres. «No ens hi vàiem, tot era fosc i els mobles suraven i ens barraven el pas. Vam passar molta por per salvar la vida i pujar els avis al primer pis», recorda. «Quan el pare va fer aixecar del llit l'àvia, que era invàlida, l'armari se'ls va desplomar a sobre i no els va matar de miracle», se sorprèn. «L'aigua no tenia aturador». De fet, quan la família va aconseguir reunir-se sana i estalvia al primer pis, on hi havia el taller de guants, van sentir les veus de veïns que els demanaven ajuda. «El pare els va dir que trenquessin les finestres i miressin d'enfilarse al primer pis perquè era impossible tirarlos cordes, eren massa lluny. Malgrat tot el que vam patir, el record que ens queda és que gràcies a això se'n van salvar 8 persones», explica. «Els llamps ens oferien llavors la visió del voltant de la casa, a prop del riu Ripoll, i allò era un mar obert, la visió era esgarrifosa. Quan va clarejar el dia, vam veure-ho tot desolat i vam sentir una tristesa grandiosa. Vam sentir una remor que baixava i vam veure els soldats, que venien de Ripollet, encadenats per no prendre mal, per veure en què podien ajudar. Va cos-

tar molt tornar a refer-se», explica. La dissort va fer que els avis no es refessin de l'experiència i morissin al cap de pocs mesos, i 6 anys després la família va viure una altra injustícia: l'expropiació del negoci i casa que havien refet després de la riuada per la construcció de l'autopista C-33.

## Antonia Martínez

Veïna del barri de La Maurina de Terrassa

Com si es tractés del guió d'una pel·lícula, la tragèdia d'aquella nit del 25 de setembre va canviar la vida d'Antonia Martínez, que va venir amb només 15 anys de Campillo de Arena (Jaén). Ino en negatiu, ja que aquella nit va conèixer el que cinc anys després es convertiria en el seu marit, el sevillà José Fernández. Després de sortir de treballar de la fàbrica tèxtil Torredemer es va quedar atrapada al soterrani del bar La Polar, a la cantonada de la Rambla d'Ègara amb el portal de Sant Roc, on s'havia aixoplugat. La seva cosina va poder sortir abans, però la força de l'aigua va impedir que ella ho pogués fer i, entre llàgrimes, va acabar agafant la mà del que seria la seva parella, i a qui li va dir: «no et deixaré fins que arribi a casa», ubicada al carrer Àvila del barri de La Maurina. Quan va amainar la tempesta van poder sortir gràcies a un tauló de fusta que van poder posar sobre la barra del bar fins a una finestra. Quan estava dins el bar l'Antonia recorda veure l'aigua arrossegar «autobusos, cotxes, arbres i persones que cridaven», moltes de les quals van anar a parar a Rubí. També li vénen a la memòria imatges de llençols penjats a la façana d'un edifici entre el carrer Volta i el carrer Pare Llauredor, per on havien baixat els veïns, mentre explica que en aquest punt «vam haver de creuar la Rambla utilitzant una corda i amb l'ajut dels bombers». Malgrat la mala experiència, dos anys després va venir a viure a Terrassa la seva germana i, al 1965, els seus pares.



JAUME VALLS I VILA

## «La xifra de víctimes és una incògnita»

JORDI ALEMANY

Sabadellenc de naixement (1948), aquest periodista resident a Sant Llorenç Savall i que treballa des de fa anys com a tècnic de l'Ajuntament de Terrassa ha estat l'encarregat d'organitzar els actes de commemoració dels 50 anys de la tràgica nit del 25 de setembre del 1962 en aquest municipi. Coincidint amb la diada de Sant Jordi va publicar el llibre *La riuada del 1962. La catàstrofe que sacsejà la Terrassa invertibrada del franquisme*.

—Quant de temps va dedicar al llibre, i per què el va fer sobre les riuades?

—«Me'l van encomanar arran de fer-me comissionat dels actes de commemoració dels 50 anys. Només per recollir dades i informació, m'hi vaig passar mig any. Calia, però, un llibre per socialitzar tot el que va passar i posar-ho amb antecedents, explicant per què va succeir el fet, i quines en van ser les seves conseqüències. Jo també vaig patir la tragèdia en primera persona, en perdre el meu tiet quan la riuada se'l va endur dins el cotxe per la Rambla.»

—Quina resposta ha tingut, fins ara, el llibre?

—«Molt bona. Només el dia de la presentació vam vendre 100 exemplars i, en quatre dies, coincidint amb Sant Jordi, es van esgotar els 700 exemplars. En vam haver de fer una segona tirada per alimentar les llibreries. Això demostra que era un llibre necessari i estranya molt que fins ara no se n'hagués fet cap abans.»

—No s'ha investigat prou a fons, sobre les riuades...

—«En una ciutat com Terrassa, on la presència d'historiadors per metre quadrat és molt notable, hi ha dos fets importantíssims al segle XX, com la riuada i la vaga de la fàbrica AEG, que no han estat histo-



Jaume Valls, fotografiat a la rambla d'Ègara / ORIOL DURAN

riats. I el testimoni de la gent que llavors tenia 20 anys i ara en té 70, anirà desapareixent».

—Quines conclusions n'ha tret, de les riuades?

—«Al llibre n'apunto algunes. Un fet inqüestionable és que Terrassa ja no va ser el mateix, i que va augmentar l'organització de moviments populars i sindicals a les fàbriques. Hi havia la necessitat de millorar les condicions ambientals en què es trobava la gent. La catàstrofe s'hauria pogut evitar o, si més no, pal·liar, si hagués funcionat la disciplina urbanística, els planejaments o si les rieres haguessin estat canalitzades.

sin. Hi havia una bombeta per barri quan els empleats eren a les fàbriques. Les obres de reconstrucció es van allargar massa en el temps i els pisos per als damnificats van trigar quatre anys a poder-se habitar. També es va perdre la oportunitat d'urbanitzar barris malmesos per fer equipaments. El nombre de víctimes mortals continua sent una incògnita perquè no es van posar els mitjans necessaris per a la seva identificació i el sistema d'ajudes i indemnitzacions pels afectats es va fer sense la seva participació i transparència. Va prevaldre l'ajuda als poderosos i als industrials...»

—...que eren els que venien els terrenys al costat dels rius perquè els immigrants s'hi fessin les cases...

—«Sí, venien aquests terrenys barats, hi especulaven i l'administració hi feia els ulls grossos. Les indemnitzacions a les indústries no sempre van anar a les finalitats previstes, i alguns dels préstecs que van rebre no es van retornar. I el curiós és que ni els dirigents polítics ni els especuladors socials no van ser processats, més aviat al contrari, el franquisme els va condecorar.»

—A banda de la tragèdia en si, l'ha sorprès algun altre aspecte d'aquest episodi històric?

—«Vaig tenir sorpreses en revisar els arxius municipals. Hi havia una mena de compte de l'alcalde o dels serveis de protocol de la riuada que en feien un ús per a altres coses. Amb la seva família se'n va anar durant les vacances l'any després, el 1963, a París, amb tota la seva família, a donar les gràcies per la cooperació francesa. En el pla general, també destaco que no es va fer una informació fefaent i els informes municipals són molt fluixets.»